

УДК 342.24; 324.5

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.2.14>**В. В. Масалітін**аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Стаття присвячена теоретико-методологічним засадам адміністративно-правового статусу громадян України. Автор акцентує увагу на виявленні, емпіричному аналізі та розвитку концептуально-теоретичних уявлень щодо проблеми адміністративно-правового статусу. Це є основоположним вихідним пунктом утвердження закріпленої в Конституції системи громадянства та взаємовідносин між державою, суспільством і особою.

Поняття правового статусу відображає всі важливі аспекти правового буття особи, зокрема інтереси, потреби, відносини з державою, суспільно-політичну роботу та діяльність, соціальні запити та задоволення, і є найкращим вираженням зв'язку особи з правом. Дослідження адміністративно-правового статусу громадян має велике значення для науки адміністративного права та практики національного законодавства. Адміністративно-правовий статус громадян дозволяє визначити їх місце і роль в адміністративно-правових та інших суспільних відносинах, регульованих адміністративним правом. У законодавчих положеннях щодо адміністративно-правового статусу громадян існують прогалини та суперечності, які, з одного боку, ускладнюють виконання посадовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування своїх повноважень, а з іншого – не забезпечують належну реалізацію та захист прав людини, прав і свобод громадян.

Визначено що громадянство є елементом правового статусу. Це постійний політико-правовий зв'язок між людиною і державою, який визначає наявність прав, свобод, інтересів і взаємних обов'язків як усередині країни, так і за її межами. Його слід розглядати як з об'єктивної, так і з суб'єктивної точки зору. В об'єктивному розумінні конституційне громадянство – це сукупність конституційно-правових актів, що визначають конституційно-правові норми та принципи, що регулюють відносини між державою та особою у сфері громадянства. У суб'єктивному розумінні – це здатність особи перебувати в постійних і територіально необмежених політико-правових відносинах з певною державою внаслідок її юридичного визнання державою, а також набувати взаємних прав і обов'язків у межах обсягу і межі, визначені Конституцією та законами держави.

Ключові слова: громадянин, правова держава, адміністративно-правовий статус, громадянин України, громадянство.

Постановка проблеми: Громадянська ідентичність залежить не лише від правового статусу, а й від доступу до соціальних та економічних ресурсів. Тому громадянство, приналежність і солідарність неминуче пов'язані з питаннями нерівного розподілу ресурсів у суспільстві. Сучасні уявлення про універсальне громадянство, як правило, виключають певні групи та окремих осіб, особливо коли йдеться про крайню нерівність і бідність. Громадянська освіта як засіб розширення можливостей не лише протидіє цьому феномену відчуження, але й допомагає створити більш інклюзивну та ефективну концепцію громадянства.

Ідентифікація – це встановлення особи шляхом порівняння наданих нею даних (параметрів), у тому числі біометричних даних, з відомостями, наявними про цю особу в реєстрах, архівах, базах даних тощо. Ідентифікація здійснюється органами Державної міграційної служби. України з метою оформлення документів, що посвідчують особу. Встановлення особи проводиться в усіх установах і на підприємствах усіх форм власності, а також у державних органах за наявними документами, що містять фотознімки та відповідні анкетні дані, оформлені та перевірені в установленому законодавством порядку. Для цього використовуються

такі документи: якщо відсутні всі документи, що посвідчують особу, особу неможливо ідентифікувати звичайним способом. Отже, для отримання документа, що посвідчує особу, необхідно подати заяву до Державної міграційної служби України (далі – ДМС); для особи, яка досягла 18 років і вперше звертається за відновленням втраченого документа або паспорта громадянина України, органи ДМС вживають заходів щодо встановлення її особи після досягнення нею років. 18. Особа, яка вперше звертається за оформленням паспорта і не має свідоцтва про народження, може подати витяг з державного реєстру актів цивільного стану громадян. особою здійснюється, зокрема, до Міністерства юстиції України за місцезнаходженням заявника, у заяві шляхом надсилання запиту про перевірку поданих документів та відомостей. Національна служба з надзвичайних ситуацій, Національна поліція, Мін'юст, Державна податкова служба, навчальні заклади, військові частини, військові комісаріати та установи виконання покарань отримують інформацію з існуючого державного реєстру, а також з єдиного реєстру та інших інформаційних баз даних, які ведуться органами державної податкової служби та іншими органами. Уся інформація, надана заявником, буде врахована під час перевірки.

Як зазначалося вище, громадянство є елементом правового статусу. Це постійний політико-правовий зв'язок між людиною і державою, який визначає наявність прав, свобод, інтересів і взаємних обов'язків як усередині країни, так і за її межами. Його слід розглядати як з об'єктивної, так і з суб'єктивної точки зору. В об'єктивному розумінні конституційне громадянство – це сукупність конституційно-правових актів, що визначають конституційно-правові норми та принципи, що регулюють відносини між державою та особою у сфері громадянства. У суб'єктивному розумінні – це здатність особи перебувати в постійних і територіально необмежених політико-правових відносинах з певною державою внаслідок її юридичного визнання державою, а також набувати взаємних прав і обов'язків у межах обсягу і межі, визначені Конституцією та законами держави. Завдання дослідження – визначити та правильно проаналізувати адміністративний статус громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-методологічних засад адміністративно-правового статусу громадян України здійснювали такі вчені-юристи,

як: Н. Арабаджи, А. Безрукова, С. Бобровник, О. Брилева, А. Вісарова, О. Воробйова, К. Галинська, Є. Гіда, М. Григор'єва, С. Гусарева, Ж. Дзейко, М. Духно, О. Зайчук, Л. Заморська, В. Козаков, М. Козюбра, А. Колодій, В. Косович, О. Костенка, та ін.

Метою цієї статті є огляд теоретико-методологічних засад адміністративно-правового статусу громадян України.

Виклад основного матеріалу. Громадянство – правовий статус і правосуб'єктність особи. Як таке, громадянство має об'єктивний аспект особливих прав і обов'язків, наданих державою своїм членам, а також суб'єктивний аспект лояльності та приналежності. Однак об'єктивне громадянство саме по собі не гарантує суб'єктивного громадянства. «Члени груп, які відчувають маргіналізацію з боку держави, можливо, через соціальну незахищеність або расизм, не можуть вважатися «повноправними громадянами», навіть якщо вони користуються рядом формальних прав» [5]. Перш ніж ми почнемо пояснювати це можливе протиріччя, важливо перейти до загального концептуального огляду громадянства; Т.Г. Маршалл (1950) визначив громадянство як «повне членство в суспільстві». Згідно з ним, громадянство складається з трьох елементів: громадянства, політичного та соціального статусу (відтворено на схемі нижче) [5].

Згідно Замудію, громадянство має три виміри: статус, активність і свідомість. Громадянство – це сукупність прав і обов'язків між особою та державою. Офіційно державою визнаються лише особи та групи, які відповідають усім умовам, що визначають громадянство в країні. Реалізація громадянства стосується вимог, необхідних для реалізації громадянства, включення нових прав (перетворення потреб на законні права), а також перегляду та розширення попередніх концепцій громадянства. Нарешті, усвідомлення громадянства означає віру в те, що людина є громадянином, а її визнання державою відбувається в рамках певних процедур, які гарантують реалізацію громадянських прав. Отже, усвідомлення громадянства складається з трьох елементів [6].

Знання прав та обов'язків громадян.

Усвідомлення відповідальності держави за забезпечення виконання цих прав та обов'язків через закони та політику, які гарантують їх виконання.

Знання засобів правового захисту у разі порушення прав.

Важливу роль у формуванні свідомості громадянина відіграє держава. Громадянська свідомість є результатом рефлексивного процесу, і якщо держава, її інституції та організації ставляться до людей як до суб'єктів, а не як до громадян, то ці люди не зможуть розвиватися, а отже, не зможуть визначити легітимні процедури звернення.

Основні засади адміністративно-правового статусу громадян України визначаються законодавством та практикою їх реалізації. До найважливіших засад можна віднести такі:

Рівність перед законом – ця засада передбачає, що всі громадяни мають однакові права та свободи і ніхто не може бути позбавлений їх через расову, національну, релігійну, соціальну чи іншу приналежність.

Гарантії прав та свобод громадян – ця засада передбачає, що держава має забезпечувати захист прав та свобод громадян шляхом створення відповідних законодавчих, правоохоронних та інших органів.

Презумпція невинності – ця засада передбачає, що кожен громадянин вважається невинним, доки його вину не буде доведено відповідним чином у встановленому законом порядку.

Дотримання права на захист – ця засада передбачає, що кожен громадянин має право на захист своїх прав та свобод у судовому порядку, а також на отримання правової допомоги та консультацій від спеціалістів.

Обов'язок додержання законів – ця засада передбачає, що кожен громадянин має обов'язок додержуватися законів та інших нормативних актів, які регулюють його поведінку та діяльність.

Відповідальність за порушення законів – ця засада передбачає, що кожен громадянин несе відповідальність за порушення законів та інших нормативних актів.

Свобода вибору та самовизначення – ця засада передбачає, що кожен громадянин має право на свободу вибору свого життєвого шляху, професії, релігії та інших аспектів свого життя, а також на самовизначення у питаннях, що стосуються його особистості.

Соціальна відповідальність – ця засада передбачає, що кожен громадянин несе відповідальність за свої дії та їх вплив на суспільство, і повинен дотримуватися принципів моральності та етики.

Забезпечення доступу до правосуддя – ця засада передбачає, що кожен громадянин має право на доступ до судової системи, яка забезпечує справедливе розглядання його справи відповідно до закону.

Забезпечення захисту прав меншин – ця засада передбачає, що держава має забезпечувати захист прав меншин та уникати будь-якої дискримінації за ознаками, такими як раса, національність, релігія, гендерна належність та інші.

Правова культура – ця засада передбачає, що кожен громадянин повинен дотримуватися принципів правової культури, відчувати відповідальність за дотримання законів та інших нормативних актів та поважати права та свободи інших громадян.

Захист від зловживання владою – ця засада передбачає, що держава має забезпечувати захист громадян від зловживання владою та інших форм її недбалості, неправомірності та корупції.

До реалізації засад адміністративно-правового статусу громадян України залучаються різні державні та недержавні організації, які надають правову допомогу, консультації та інформаційну підтримку громадянам. Також важливою роллю у забезпеченні прав та свобод громадян є діяльність місцевих органів влади, які відповідають за здійснення різних адміністративно-правових функцій, таких як реєстрація населення, забезпечення захисту прав власності та інших прав.

Таким чином, теоретико-методологічні засади адміністративно-правового статусу громадян України визначають основні принципи та цінності, які повинні керувати регулюванням цього явища. Дотримання цих засад сприяє забезпеченню реалізації прав та свобод громадян, захисту їх інтересів та забезпеченню порядку у суспільстві. Для забезпечення цих принципів важливо розробляти та реалізовувати відповідні законодавчі акти та інші нормативні документи, а також забезпечувати виконання цих актів у практиці.

При цьому, важливо пам'ятати, що засади адміністративно-правового статусу громадян повинні бути спрямовані на захист прав і свобод кожного громадянина, незалежно від його соціальної, економічної та іншої становища. Держава має забезпечити відповідний захист прав та свобод громадян та не допускати їх порушення.

Надалі, необхідно забезпечувати розвиток та вдосконалення системи адміністративно-правового статусу громадян України з урахуванням потреб суспільства та громадян. Для цього необхідно розвивати систему освіти, яка б допомагала формувати в українському суспільстві правову культуру та правові знання, сприяла б ознайомленню з основними правами та свободами громадян, а також з основами адміністративного права.

Система адміністративних процедур може включати конкретні акти, спрямовані на встановлення певних дій у процесі надання дозволу, адміністративного нагляду, встановлення чи реєстрації. Слід зазначити, що метою адміністративних процедур є насамперед не контроль за фізичними чи юридичними особами, а створення ефективної адміністративної системи, яка забезпечує повну прозорість адміністративних процедур.

Забезпечуючи права та свободи громадян, необхідно наголошувати на праві на справедливості. Велику увагу Конституція України приділяє створенню ефективної судової системи та реалізації прав громадян у цій сфері. На даному етапі намагаються вдосконалити судову систему та її діяльність у тісній взаємодії з іншими гілками влади.

Адміністративне регулювання є складовою частиною загального регулювання і має відносно широку сферу застосування. Конституційні принципи верховенства права впливають на утвердження верховенства права в усіх правових сферах, у тому числі й в адміністративній. Крім того, на зміст адміністративно-правового режиму впливають інші галузі права та міжнародне право. Проте основою адміністративно-правового статусу громадян України залишаються конституційні принципи та норми, що складають зміст правового режиму.

Адміністративний статус і правовий статус як правові категорії є передумовами функціонування особи у відносинах з державою. Він не тільки неоднозначний, але й містить багато елементів. Під елементами адміністративно-правового статусу слід розуміти його складові, які визначають специфіку суб'єкта адміністративно-правових відносин, його статус і роль в адміністративному процесі, а також відмінність від інших суб'єктів, що утворюють матеріальні правовідносини як ціле. У цьому випадку мова йде про видову, інституційну та правову ознаки суб'єкта. Існують різні підходи, які характеризують адміністративно-правовий статус юридичних осіб, у тому числі громадян, за основним складом або в цілому, тобто без виділення окремих елементів.

Автор підкреслює, що цей елемент розкриває зміст адміністративно-правового статусу громадян. Адміністративно-правовий статус визначається обсягом і характером правових і адміністративних інститутів, зокрема адміністративної правоздатності та адміністративної компетенції. Основний акцент зроблено на

адміністративно-правовій дієздатності та дієздатності громадян як фізичних осіб.

Іншими словами, за змістом цих понять адміністративно-правовий статус громадянина є похідним від загального правового статусу, який характеризується сукупністю прав і обов'язків, наданих і гарантованих кожній особі Конституцією України та законами. Українці, що регулюють суспільні відносини в адміністративній сфері. Адміністративне право як галузь права і законодавства є дуже динамічним, а тому його зміст постійно змінюється із запровадженням нових адміністративно-правових процедур.

Громадянин може бути притягнутий до адміністративної відповідальності, якщо він порушує обов'язки або права інших суб'єктів адміністративного права. Адміністративна відповідальність є одним із ключових елементів адміністративно-правового статусу громадян України. Законодавство про адміністративну відповідальність включає не лише Кодекс України про адміністративні правопорушення, а й підзаконні та галузеві кодекси (наприклад, водний, лісовий). Таким чином органи державної влади здійснюють управління адміністративними правопорушеннями. [2; 3; 4].

Адміністративна відповідальність означає, що особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, несе відповідальність за свої дії. В адміністративному порядку до порушника можуть бути застосовані заходи примусу, встановлені законом. Юридична відповідальність громадян за адміністративні правопорушення безпосередньо пов'язана з порушенням їх прав і свобод.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кодекс про адміністративні правопорушення України. *Відомості Верховної Ради Української РСР* (ВВР). 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Кримінальний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 25–26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Цивільний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003, №№ 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> Heywood, Andrew. 1994.

5. Political Ideas and Concepts. An Introduction. New York : St. Martin's Press. P.156.
6. Zamudio, Patricia. 2004. Las paradojas de la ciudadanía: una mirada desde la migración internacional, Mexico : CIESAS-Golfo.
7. Юлдашев О. Природно-правова цінність категорії «гідність людини» як підґрунтя будь-якого реформуванн. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4(27). С. 98–99.

Masalitin V. V. Theoretical and methodological fundamentals of the administrative status of citizens of Ukraine

The article deals with the theoretical and methodological foundations of administrative and legal status of citizens of Ukraine. The author focuses on the explanation, empirical analysis and formation of conceptual and theoretical understanding of the subject of administrative and legal status. As a fundamental basis for the formation of the institution of citizenship as such and constitutional and legal regulation of relations between the state / society / individual.

The relationship between man and law is most fully characterized through the concept of legal status, which reflects all the main aspects of the legal existence of a person: his interests, needs, relations with the state, labor and socio-political activities, social oppression and their satisfaction. The study of administrative and legal status of a citizen is important for the science of administrative law and state legal practice. The administrative and legal status of a citizen makes it possible to determine the place and role of a citizen in public administration and other social relations governed by administrative law. The presence of gaps and conflicts in the normative regulation of administrative and legal status creates, firstly, difficulties in the exercise by officials of state bodies and local self-government bodies of their powers, and secondly, does not ensure the proper implementation and protection of human and civil rights and freedoms. The peculiarities of the exercise by citizens of their rights and performance of duties in administrative and legal relations are due to the fact that the latter are inherent in the features of power relations: the obligation of citizens to comply with legal acts of executive authorities and local self-government, as well as the obligation of citizens to comply with legal acts of executive authorities and local self-government.

It was determined that citizenship is an element of legal status. This is a permanent political and legal relationship between a person and the state, which determines the existence of rights, freedoms, interests and mutual obligations both within the country and outside it. It should be considered from both an objective and a subjective point of view. In an objective sense, constitutional citizenship is a set of constitutional and legal acts that define constitutional and legal norms and principles that regulate relations between the state and a person in the sphere of citizenship. In the subjective sense, it is the ability of a person to be in permanent and territorially unlimited political and legal relations with a certain state as a result of its legal recognition by the state, as well as to acquire mutual rights and obligations within the scope and limits determined by the Constitution and laws of the state.

Key words: citizen, rule of law, administrative and legal status, citizen of Ukraine, citizenship.